

А.О. КАСИЧ**АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ ТА ПОТЕНЦІАЛУ ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ**

Війна є викликом для будь-якої країни, а тому дослідження соціально-економічних наслідків війни є важливим з точки зору їх оцінювання у вартісному вираженні. В статті поставлено мету систематизації основних наслідків війни та проведення їх аналізу на прикладі проміжного етапу агресії проти України за 2022 рік. В статті систематизовано наукові підходи дослідження наслідків війни. Вчені розкривають наслідки війни на міжнародному, національному та регіональному рівнях. Регіони України і до війни відрізнялись різним модернізаційним потенціалом та потребували реалізації стратегії прискореного розвитку. Запропоновано оцінювати наслідки війни з позицій різниці між наявними ресурсами та ресурсами після війни, що дозволяє оцінити прямі втрати. Другий запропонований підхід передбачає оцінку втрачених можливостей за рахунок невикористаного потенціалу. Наслідки війни розглядаються у розрізі соціальних, економічних, екологічних та політичних процесів. Наслідки війни традиційно оцінюють за показником ВВП. Для оцінки наслідків війни в Україні використано досить обмежену кількість показників, через брак інформації у відкритому доступі. Проведено аналіз масштабів втрати території, ділової активності бізнесу, динаміки людських ресурсів, фінансових результатів та інвестиційної активності, міжнародної торгівлі та стійкості бюджетів місцевих бюджетів. Зазначено, що всі області України отримали суттєве погіршення показників, що означає не лише зміну основних функціональних сфер, а й відновлювального потенціалу. На розвиток окремих областей впливають і міграційні процеси, і масштабна релокація підприємств, що призводить до певного територіального перерозподілу виробничого потенціалу та створення нових умов. Ті області, які до війни мали високий потенціал розвитку, зазнали найбільших втрат та будуть потребувати масштабного відновлення всіх видів інфраструктури. Постійний моніторинг соціально-економічних наслідків війни у розрізі регіонів дозволяє не лише провести вартісну оцінку таких втрат, а й визначити зміст стратегій подальшого відновлення, які повинні будуть розроблятися для областей України.

Ключові слова: війна; соціально-економічні наслідки; потенціал; регіони; області; відновлення; модернізація; сталий розвиток; стратегія

A.O. KASYCH**ANALYSIS OF THE SOCIAL AND ECONOMIC CONSEQUENCES OF THE WAR AND THE POTENTIAL FOR RECOVERY OF THE REGIONS OF UKRAINE**

War is a challenge for any country, and therefore, studying the socio-economic consequences of war is essential from the point of view of their evaluation in terms of value. The article aims to systematize the main consequences of the war and conduct their analysis using the example of the intermediate stage of the war in Ukraine in 2022. The article systematizes scientific approaches to the study of the consequences of war. Scholars examine the effects of war at the international, national, and regional levels. Even before the war, the regions of Ukraine differed in their modernization potential and needed the implementation of a strategy of accelerated development. It is proposed to assess the consequences of the war from the standpoint of the difference between the available resources and the resources after the war, which allows for the assessment of direct losses. The second proposed approach estimates lost opportunities at the expense of unused potential. The consequences of the war are considered in terms of social, economic, ecological and political processes. The consequences of war are traditionally assessed by the GDP indicator. A rather limited number of indicators were used to assess the consequences of the war in Ukraine due to the lack of publicly available information. An analysis of the scale of loss of territory, the business activity of businesses, dynamics of human resources, financial results, and investment activity, international trade, and sustainability of local budgets was carried out. It is noted that all regions of Ukraine have experienced a significant deterioration in indicators, which means not only a change in the main functional areas but also a change in the recovery potential. The development of specific regions is influenced by migration processes and large-scale relocation of enterprises, which leads to a certain territorial redistribution of production potential and new conditions. Those regions with a high potential for development before the war suffered the most significant losses and will require a large-scale restoration of all types of infrastructure. Constant monitoring of the socio-economic consequences of the war across regions allows not only to carry out a cost assessment of such losses, but also to determine the content of further recovery strategies that will have to be developed for the regions of Ukraine.

Keywords: war, socio-economic consequences; potential; regions; regions; reconstruction; modernization; sustainable development; strategy

Актуальність дослідження. Регіональний аспект дослідження сталого розвитку країни є актуальним напрямом дослідження у будь-який час. Регіони, які мають потужний потенціал є драйверами соціально-економічного розвитку країни під час модернізації і ще більше зростає роль певних регіонів у контексті забезпечення стійкості розвитку країни під час війни та у період повоєнного відновлення. Дана проблема є актуальною оскільки,

по-перше, країни відносно яких здійснюється агресія потребують збереження економіки у відносно безпечних регіонах задля підвищення обороноздатності країни;

по-друге, різні регіони і під час війни, і під час повоєнного відновлення виконують різні функції, а це потребує застосування різних підходів до оперативного та стратегічного управління;

по-третє, станом на січень 2024 року за даними World Population Review [1] у 32 країнах світу

відбуваються військові дії (для прикладу в 2022 році було 23 війни).

І це незважаючи на те, що економісти, зокрема Buzan В. [2], вважають, що якщо життєво важливі інтереси не поставлені на карту, то реалізм як базисний підхід, означає, що держави будуть рідко втручатись у справи інших військовими методами, оскільки вони ризикують високими економічними, політичними та людськими втратами. Та кількість воєн, яка відбувається у світі, не була зупинена прогнозованими збитками та втратами.

Беручи до уваги все зазначене питання аналізу наслідків війни та потенціалу відновлення, в тому числі у розрізі регіонів, є актуальним та потребує дослідження.

Огляд літератури. Питання впливу війни на соціально-економічні процеси вчені з різною активністю досліджують впродовж багатьох років. Слід зазначити як праці зарубіжних вчених, зокрема, Ном А., Campbell L. [3], Barcelo J. [4], Peterson J. [5],

Thies C., Vaum C. [6], Zalakeviciute R., Mejia D. [7], а також українських вчених Іванова С.В. [8], Романовича Д. [9], інших.

Війну в координатах міжнародних відносин розглядають Ном А., Campbell L. [3]. Автори намагаються розширити вивчення воєнного часу аби зрозуміти його вплив на глобальну політику у різних ретроспективах. Barcelo J. [4] розглядав довготривалі наслідки війни з позицій впливу на соціальні процеси та громадську активність і прийшов до висновку: особи, які жили в сильно постраждалих від війни регіонах є більш залученими до соціальних організацій та мають чіткі цінності і через 25 років після війни.

Peterson J. [5], який вивчав війну в Косово, зазначав, що для забезпечення стійкості розвитку економіки регіону у повоєнний період важливим є питання реформ та трансформації воєнної економіки. Ключовими питання реформування зазначено трансформацію політики-економічних відносин на території та забезпечення верховенства права задля усунення кримінальної спадщини воєнної економіки, формування прозорого механізму приватизації та реформу митниці в контексті вирішення контрабанди.

Thies C., Vaum C. [6] розглядають дещо інший аспект впливу війни на економічне зростання (ВВП), оскільки виробництво зброї сприяє створенню робочих місць.

Крім того, саме економічна стійкість країни є запорукою збереження незалежності, а тому цей аспект впливу війни не слід виключати. Вчені розглядають вартість війни як: альтернативна вартість ресурсів, які використовуються для ведення війни; втрати фізичних активів та людських ресурсів; скорочення ВВП на душу населення до та після війни.

Zalakeviciute R., Mejia D. та інш. [7] досліджували вплив війни проти України на навколишнє середовище з точки зору оцінки екологічних наслідків.

Питання відновлення та розвитку після війни розглядає Іванов С.В. [8] на прикладі відновлення країн Європи після II Світової війни, Південної Кореї та Грузії. Серед необхідних для України інструментів він пропонує: розроблення концепції реконструкції на інноваційних засадах, визначення ключових галузевих пріоритетів, розроблення механізмів використання запозичених коштів, запровадження механізмів боротьби з корупцією тощо. Ці та інші заходи, були запропоновані в 2019 році для відновлення Донбасу, а тому вони мають бути переглянуті відповідно до нових умов.

Вже після початку війни в 2022 році аналітик КРМГ Романович Д. [9] на основі вивчення досвід інших країн запропонував такі основні етапи методології оцінки збитків: визначення пріоритетних секторів, оцінка збитків та втрат, оцінка витрат на відновлення. Аналітик робить акцент на галузевому підході та виокремлює такі основні сектори: інфраструктура, житло, енергетика, торгівля, освіта, сільське господарство, охорона здоров'я.

Загалом погоджуючись з таким підходом доцільно зазначити, що втрати від війни в Україні мають певні відмінності, а тому окрім галузевих питань доцільно брати до уваги регіональні особливості.

Наведені аргументи та огляд літератури дозволяють сформулювати *мету статті* наступним чином: надати визначення та класифікацію наслідків воєн в контексті оцінки потенціалу післявоєнного відновлення України у розрізі окремих регіонів (областей).

Основний виклад матеріалу. Україна має порівняно велику територію, а враховуючи поширення війни, різні регіони зазнали різних втрат та впливів, зіткнулись з різними проблемами та будуть виконувати різні функції у повоєнному відновленні.

Проблема нерівномірного розвитку регіонів є актуальною у багатьох країнах, особливо в країнах, що розвиваються та в країнах з великою територією. Потенціал регіонів України з позицій проведення модернізації автор у своїй статті [10, 11] пропонував здійснювати з урахуванням інституційних, матеріально-технічних, фінансових, кадрових та інноваційних ресурсів.

За результатами оцінки потенціалу області України в 2015 році було згруповано на чотири групи: області з високим ресурсним потенціалом; області із середнім рівнем ресурсного потенціалу; області з низьким ресурсним потенціалом. Лише 7 областей було віднесено до групи з високим потенціалом (Харківську, Київську, Донецьку, Одеську, Запорізьку, Львівську та Миколаївську).

Ключовою перешкодою проведення моніторингу наслідків війни у розрізі регіонів є відсутність статистичної інформації у відкритому доступі, а відтак, доцільно розробити методичні положення щодо такої оцінки та провести можливе дослідження за наявними даними. Для початку необхідно визначити наслідки війни з точки зору їх характеристик.

Основним макроекономічним показником, за яким досліджують вплив війни є ВВП, однак він не відображає тих різноманітних втрат, які повинні бути оцінені та відшкодовані після війни. Втрати країни та/або регіону від війни доцільно оцінювати з позицій:

по-перше, різниці між наявними ресурсами (активами) до війни та їх кількісними характеристиками під час, а також після війни;

по-друге, порівняння потенціалу використання ресурсів та потенційних результатів за умов мирного часу та реальним станом під час та після війни.

Відповідно до першого підходу ми оцінюємо реальні втрати внаслідок знищення потенціалу країни/регіону, а відповідно до другого підходу маємо можливість визначити втрачені можливості через війну.

Такі підходи до оцінки дозволяють визначити вартісні втрати від війни, з метою визначення величини репарацій, необхідних ресурсів для відновлення та подальшого сталого розвитку.

Самим складним, однак необхідним, є визначення та оцінювання втрат: втрати життів та людського капіталу, втрати фізичного капіталу. Ці види втрат не можуть правильно оцінені з багатьох причин: відсутність умов для належного моніторингу, інфляційний вплив, невикористані можливості та втрачений потенціал. Додатково слід зазначити ресурси, які витрачаються на війну, а за умов

військового часу їх використання відбувається в іншому напрямі та має інші характеристики ефективності.

Через зменшення людського й фізичного капіталу та зниження продуктивності факторів виробництва відбувається зменшення ВВП та ВВП на душу населення, а зниження інвестицій не дозволяє під час війни компенсувати ці втрати, оскільки прибутковість бізнесу також зменшується. Скорочення виробництва та зменшення доходів населення призводить до зменшення ринку та торгівлі, як внутрішньої, так і зовнішньої. Всі ці прояви війни можна проаналізувати як на рівні держави, так і на рівні регіонів, де ці процеси залежать від активності війни.

Таким чином, наслідки війни це сукупність негативних процесів:

соціальних – людські жертви, міграція, втрата робочих місць, перекваліфікація та втрата професійних навичок, порушення освітнього процесу, психологічні проблеми та демотивація;

економічних – знищення виробничої, соціальної, житлової, транспортної інфраструктури, релокація промислових підприємств, порушення логістики, зниження ділової активності, інфляційні процеси, переорієнтація ресурсів на «гармати», прискорення розвитку «тіньової економіки» та корупції;

екологічних – знищення природних об'єктів та цілих екосистем певних територій, забруднення навколишнього середовища (повітря, водні та земельні ресурси);

політичних – порушення виборчого процесу, відсутність громадського контролю за багатьма процесами управління всіх рівнях публічного управління, обмеження функціонування засобів масової інформації, обмеження свобод.

Наведена класифікація свідчить про те, що не всі наслідки війни можуть бути оцінені у вартісному вигляді.

За даними, які є у відкритому доступі було проведено попередній аналіз впливу війни за показниками, наведеними в таблиці.

Таблиця - Основні показники наслідків війни в Україні в 2022 р. порівняно з відповідними показниками 2021 р.

Області	Окуповані території, у %	Релоковані підприємства, %	Кількість ВПО, тис. осіб	Капіт. інвестиції, у % до 2021	Фінансові результати підприємств, у % до 2021	Експорт, у % до 2021	Імпорт, у % до 2021	Надходження до місцевих бюджетів за загальним фондом, у % до 2021
Україна	18	100	4912	60,79	4,1	64,8	75,9	113,1
АР Крим	100	-	-	-	-	-	-	-
Вінницька	-	-	161,2	83,45	46,0	122,2	89,1	129,0
Волинська	-	-	50,4	81,37	44,2	128,0	112,1	38,0
Дніпропетровська	-	-	468,4	51,57	-19,6	51,4	67,3	116,0
Донецька	61,7	-	544,3	17,13	-31,9	4,0	7,4	-14,0
Житомирська	-	-	93,1	53,23	39,8	93,1	175,0	142,0
Закарпатська	-	14,5	137,8	74,24	к/с	117,0	97,0	142,0
Запорізька	60,92	-	227,5	44,26	к/с	59,2	58,4	-16,0
Івано-Франківська	-	8,3	127,0	55,78	-42,2	58,7	60,1	119,0
Київська	(23,8*)	-	334,6	70,38	3,1	82,2	64,7	109,0
Кіровоградська	-	-	89,5	81,77	73,3	85,5	85,4	134,0
Луганська	98,9	-	274,9	6,02	-4,9	5,2	4,7	-1,2
Львівська	-	24,0	232,3	83,09	119,6	103,2	113,3	143,0
Миколаївська	(11,2*)	-	127,1	41,27	-117,2	47,5	61,4	131,0
Одеська	0,92	-	227,1	56,10	к/с	141,4	92,3	116,0
Полтавська	-	-	203,3	62,53	к/с	58,5	63,9	118,0
Рівненська	-	-	50,9	56,09	-69,9	105,7	95,5	128,0
Сумська	(23,8*)	-	88,4	52,09	13,2	68,2	67,9	118,0
Тернопільська	-	6,3	75,4	79,75	50,2	115,0	97,8	126,0
Харківська	1,3 (36,8*)	-	517,9	38,89	к/с	48,8	52,2	58,5
Херсонська	12,1 (97,98*)	-	41,5	4,79	-60,2	13,8	13,8	134,0
Хмельницька	-	7,3	134,9	72,16	27,9	85,0	112,6	134,0
Черкаська	-	-	149,1	75,02	1,8	146,4	57,6	126,0
Чернівецька	-	9,8	83,1	78,30	164,1	138,2	250,0	134,0
Чернігівська	(31,8*)	-	70,3	80,69	к/с	60,3	62,1	119,0
м.Київ	-	-	402,6	69,91	25,3	68,3	70,9	104,0

Джерело: складено автором за даними [12-15]

Війна суттєво вплинула на позиції та роль областей у розвитку Країни. Проведені автором аналітичні дослідження ресурсного потенціалу модернізації України у розрізі областей дозволило визначити області, які мали найвищий потенціал за сукупністю інституційних, інноваційних, фінансових, кадрових та матеріально-технічних ресурсів. Такими областями в 2015 році були Харківська, Дніпропетровська, Київська, Одеська, Запорізька, Миколаївська та Львівська області. Війна значною мірою вплинула на процеси функціонування всіх територій, в тому числі і зазначених областей. Деякі показники не визначаються через брак інформації та конфіденційність статистики з тих чи інших причин.

Наведені в таблиці 1 дані дозволяють певним чином відстежити економічні процеси та визначити певні тенденції 2022 року у розрізі областей України:

1. *Тимчасова втрата території* – 18% відсотків території України залишаються в окупації. В ряді областей, які зазнали окупації та були звільнені, вирішують проблеми відновлення, а ряд областей ще мають окуповані території. Окуповані області, зокрема Донецька та Луганська мають найвищий рівень тимчасово втрачених територій з 2014 році, не беручи до уваги АР Крим. Наслідками окупації у різних областях у різній мірі, але є: людські втрати, втрати промислової, соціальної та житлової інфраструктури. Наприклад, в Чернігівській області пошкоджено було понад 12 тис об'єктів, 85% з яких – житлові будинки.

2. *Зменшення ділової активності бізнесу* через припинення діяльності та масштабну релокацію підприємств. 800 підприємств відповідно до урядової програми були релоковані. 70% підприємств було переміщено у шість областей заходу країни (Львівську, Закарпатську, Івано-Франківську, Тернопільську, Чернівецьку та Хмельницьку області).

3. *Зменшення людського ресурсу економіки* через зовнішньоспрямовану міграцію та внутрішнє переміщення населення (осіб, ВПО). За офіційними даними кількість ВПО складає 4912 тис. осіб. Найбільші показники мають Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Київська, Запорізька, Одеська та інші області.

4. *Падіння фінансових результатів діяльності підприємств*. Загальний фінансовий результат підприємств склав всього 4,1% від величини 2021 року. Частка підприємств, які отримали прибуток в 2021 році складала 73%, тоді як в 2022 році всього 66%. Области за даним показником можна згрупувати відповідно таких критеріїв: області, де підприємства отримали прибуток; області, в яких підприємства отримали збитки; області, за якими дані не оприлюднюються. З прибутками, які перевищили величину попереднього року, завершили рік підприємства лише в Львівській та Чернівецькій областях. Фінансовий результат був негативним в 8 областях, а по 6-ти областях фінансові результати не були визначені. Навіть підприємства Києва отримали фінансовий результат, який склав в 2022 році лише 25% від величини 2021 року.

5. *Зниження рівня інвестиційної активності та інвестиційної привабливості*, яке відбулось в усіх областях без винятку. Загалом рівень капітальних

інвестицій у 2022 році склав 60,8% від рівня 2021 року. Падіння інвестицій навіть в областях у західній частині становило 20 і більше відсотків.

6. *Зміни у обсягах, структурі та напрямках зовнішньої торгівлі*. Війна призвела до зменшення експорту та імпорту України. Це було пов'язано з фізичними втратами експортерів, зміною логістики, заборонаю торгівлі з росією. Падіння обсягів експорту за продукцією сільського господарства мало вплив на ситуацію відповідних товарних груп навіть на світовому ринку. Зміна чисельності населення та потреби військово-промислового сектора зумовили зміни в обсягах та структурі імпорту.

7. *Збереження стійкості місцевих бюджетів територіальних громад за загальним фондом (без міжбюджетних трансфертів)*. Цей результат можна вважати чи не єдиною позитивною тенденцією 2022-го і, як вже свідчать дані Міністерства фінансів України, в 2023-го років. Бюджети територіальних громад стали основою вирішення оперативних проблем під час першого року війни. Скорочення величини надходжень відбулось лише у Волинській, Запорізькій, Донецькій, Луганській та Харківській областях.

Наведені тенденції свідчать про суттєві територіальні відмінності у процесах функціонування областей України під час війни. Фактично змінилась роль областей, їх економічний вплив на розвиток країни, а також формуються нові умови і для повоєнного відновлення. Так, області, які володіли найбільшим потенціалом для прискорення модернізації в умовах війни втрачають найбільшою мірою, зокрема, Харківська, Одеська, Запорізька області. Ряд областей, які мали недостатній обсяг ресурсів (Житомирська, Закарпатська, Рівненська, Волинська) в даний час набувають особливо значення у функціонуванні економіки під час війни.

Области України в умовах війни, відповідно до соціально-економічних процесів, які відбуваються, доцільно згрупувати таким чином:

області, які мають частину окупованих територій і знаходяться під постійними обстрілами; головне завдання в цих областях полягає у виживанні та збереженні потенціалу;

області, які межують з областями у війні; основні завдання полягають у логістичному забезпеченні фронту та збереженні наявних ресурсів;

області, які функціонують у відносно традиційному режимі, з акцентом на забезпеченні ВПО та релокованих виробництв.

Слід відзначити, що всі області України знаходяться в умовах небезпеки.

Зважаючи на існуючі відмінності у процесах функціонування в окремих регіонах після війни вони потребуватимуть розроблення стратегій відновлення відповідно до збереженого потенціалу. Области будуть суттєво відрізнятися відповідно до наявних ресурсів, інвестиційної привабливості та потенціалу для відновлення. На багатьох територіях, які перебували в окупації, завдання відновлення потребуватимуть відбудови за формулою фактично з «нуля» і попереднього очищення від наслідків війни.

Варіативність умов вимагає розроблення стратегій відновлення з урахуванням

Висновки та перспективи подальших досліджень. Війни у ХХІ столітті залишаються однією з найбільших загроз розвитку окремих країн. Економічні аргументи щодо уникнення війни не діють і політична доцільність урядів агресивних країн ставить під загрозу життя та добробут населення у різних частинах планети. Все це залишає питання оцінювання соціально-економічних наслідків війни актуальними.

Вплив війни на Україну має різні виміри та прояви, а крім того, суттєві відмінності у розрізі регіонів. Війна призвела до значних втрат в областях, які до війни мали найкращий рівень модернізаційного потенціалу.

Аналіз впливу війни за 2022 рік показав значні ресурсні втрати, зниження ділової активності в усіх її проявах. Критичною проблемою є розгортання оборонних виробництв, які значною мірою були скорочені до війни та знищуються. Більшість соціальних, економічних та екологічних наслідків будуть мати довготермінові негативні впливи на подальший розвиток країни. А тому подальших досліджень потребують питання розроблення стратегій повоєнного відновлення на варіативній основі відповідно до умов на момент завершення війни.

Список літератури

- World Population Review. URL: <https://worldpopulationreview.com/>
- Buzan B. (1996). The Timeless Wisdom of Realism, In *International Theory: Positivism and Beyond*, edited by Steve Smith, Booth Ken, Zalewski Marysia, 47-65. New York: Cambridge University Press.
- Hom A., Campbell L. (2022). Wartime in the 21st century. *International Relations*, 36 (4). URL: <https://doi.org/10.1177/00471178221134>.
- Barcelo J. (2018). The long-term effects of war exposure on civic engagement. *Proceedings of the national Academy of Sciences*, 2018, 188.
- Peterson J. (2018). Transforming a war economy: learning from the case of Kosovo. *Building a peace economy?* 2018.
- Thies C., Baum C. The Effect of War on Economic Growth. URL: <https://www.cato.org/cato-journal/winter-2020/effect-war-economic-growth>.
- Zalakeviciute R., Mejia D., Alvarez H., Bermeo X., Bonilla-Bedoya S., Rybarczyk Y, Lamb B. (2022). War Impact on Air Quality in Ukraine. 2022. *Sustainability*, 14, 13832. <https://doi.org/10.3390/su142113832>
- Ivanov S.V. (2019)/ *Ekonomiche vidnovlennia i rozvytko krain pislia zbroinykh konfliktiv ta voien: nevtrachenii mozhlyvosti dlia Ukrainy*. [Economic recovery and development of countries after armed conflicts and wars: unmissable opportunities for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*. 2019, no1 (686), pp.75-89.
- Romanovych D. Post-war Reconstruction of Economy: Case Studies. *KPMG*.2022. 70 p.
- Kasych A. O. (2016). Resursne zabezpechennia modernizatsiinykh protsesiv v Ukraini: rehionalnyi aspekt. [Resource provision of modernization processes in Ukraine: regional aspect]. *Biznes-Inform*. 2016. No. 2, pp. 138-143.
- Kasych A.O., Lytvynenko Ya.O., Melnychuk P.S. (2013). *Alternatyvna enerhetyka: svitovyi ta vitchyzniani dosvid* [Alternative energy: global and domestic experience]. *Naukovi zapysky. Seriya „Ekonomika”*: zbir. nauk. prats. Ostroh: Vydavnytstvo natsionalnoho universytetu „Ostrozka akademiia”, Vyp. 23, pp. 43–47.
- Official website of the State Statistics Service URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
- Analysis of the implementation of local budgets for 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>.
- Information portal of Chernihiv region. URL: <http://che.cn.ua/index.php/economy/item/8230-naslidky-viiny-i-okupatsii-oblasti>.
- Implementation of local budget revenues. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetyv>
- Kasych A.O., Lytvynenko Ya.O., Melnychuk P.S. *Альтернативна енергетика: світовий та вітчизняний досвід. Наукові записки. Серія „Економіка”*: збір. наук. праць. Острого: Видавництво національного університету „Острозька академія”, 2013. Вип. 23. С. 43–47.
- Офіційний сайт Державної служби статистики URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
- Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>
- Інформаційний портал Чернігівщини. URL: <http://che.cn.ua/index.php/economy/item/8230-naslidky-viiny-i-okupatsii-oblasti>
- Виконання доходів місцевих бюджетів. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetyv>

References (transliterated)

- World Population Review. URL: <https://worldpopulationreview.com/>
- Buzan B. (1996). The Timeless Wisdom of Realism, In *International Theory: Positivism and Beyond*, edited by Steve Smith, Booth Ken, Zalewski Marysia, 47-65. New York: Cambridge University Press.
- Hom A., Campbell L. (2022). Wartime in the 21st century. *International Relations*, 36 (4). URL: <https://doi.org/10.1177/00471178221134>.
- Barcelo J. (2018). The long-term effects of war exposure on civic engagement. *Proceedings of the national Academy of Sciences*, 188.
- Peterson J. (2018). Transforming a war economy: learning from the case of Kosovo. *Building a peace economy?* 2018.
- Thies C., Baum C. The Effect of War on Economic Growth. URL: <https://www.cato.org/cato-journal/winter-2020/effect-war-economic-growth>.
- Zalakeviciute R., Mejia D., Alvarez H., Bermeo X., Bonilla-Bedoya S., Rybarczyk Y, Lamb B. (2022). War Impact on Air Quality in Ukraine. 2022. *Sustainability*, 14, 13832. <https://doi.org/10.3390/su142113832>
- Ivanov S.V. (2019)/ *Ekonomiche vidnovlennia i rozvytko krain pislia zbroinykh konfliktiv ta voien: nevtrachenii mozhlyvosti dlia Ukrainy*. [Economic recovery and development of countries after armed conflicts and wars: unmissable opportunities for Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*. 2019, no1 (686), pp.75-89.
- Romanovych D. Post-war Reconstruction of Economy: Case Studies. *KPMG*.2022. 70 p.
- Kasych A. O. (2016). Resursne zabezpechennia modernizatsiinykh protsesiv v Ukraini: rehionalnyi aspekt. [Resource provision of modernization processes in Ukraine: regional aspect]. *Biznes-Inform*. 2016. No. 2, pp. 138-143.
- Kasych A.O., Lytvynenko Ya.O., Melnychuk P.S. (2013). *Alternatyvna enerhetyka: svitovyi ta vitchyzniani dosvid* [Alternative energy: global and domestic experience]. *Naukovi zapysky. Seriya „Ekonomika”*: zbir. nauk. prats. Ostroh: Vydavnytstvo natsionalnoho universytetu „Ostrozka akademiia”, Vyp. 23, pp. 43–47.
- Official website of the State Statistics Service URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
- Analysis of the implementation of local budgets for 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>.
- Information portal of Chernihiv region. URL: <http://che.cn.ua/index.php/economy/item/8230-naslidky-viiny-i-okupatsii-oblasti>.
- Implementation of local budget revenues. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetyv>

Надійшла (received) 04.10.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Касич Алла Олександрівна (Kasych Alla Oleksandrivna) – доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри управління та смарт-інновацій Київського національного університету технологій та дизайну; м. Київ, Україна; ORCID: 0000-0001-7019-1541 e-mail: kasich.alla@gmail.com